

27-234=131.1'06

27-234=134.2'06

27-234=163.41'06

81`373.7-021.242

<https://doi.org/10.18485/zivjez.2022.42.1.3>

Originalni naučni rad

Primljen 10/05/2022

Prihvaćen 22/10/2022

Marija Vujović*

Agencija za podučavanje
stranih jezika “Logos”

PRISUSTVO FRAZEMA SA KOMPONENTOM „OKO” U PREVODU BIBLIJE NA ITALIJANSKI, ŠPANSKI I SRPSKI JEZIK

Predmet istraživanja rada jeste analiza frazema sa komponentom „oko” u italijanskom, španskom i srpskom, i to onih čije je prisustvo identifikovano u prevodu Biblije na ove jezike. Metodom kontrastivne analize ustanovljen je tip ekvivalencije među ekscerpiranim frazemima, pod pretpostavkom da će postojanje apsolutnih prevodnih ekvivalenata među frazemima dva tipološki srodna jezika (italijanskog i španskog) i jednog tipološki nesrodnog jezika u odnosu na njih (srpskog) implicirati i apsolutnu ekvivalenciju u prevodima teksta Biblije. Italijanski je bio polazni, a španski i srpski ciljani jezici. Cilj istraživanja nije bio pronalaženje onih frazema za koje se može sa sigurnošću tvrditi da vode poreklo iz Biblije, već pronalaženje somatizama sa komponentom „oko” prisutnih u današnjem frazeološkom korpusu tri posmatrana jezika, u nameri da se utvrdi da li je njihova upotreba podjednako zastupljena u analiziranim prevodima i da li, i u kojoj meri, postoje odstupanja u prevodu. Rezultati analize su pokazali brojne sličnosti, ali i postojanje formalne međujezičke divergencije u prevodima, čak i u slučajevima kada postoji apsolutna ekvivalencija među frazemima, iako je semantička realizacija stihova ostala nepromenjena.

Ključne reči: Biblija, frazemi, oko, ekvivalencija, italijanski, španski, srpski.

* Agencija za podučavanje stranih jezika “LOGOS”, Maršala Birjuzova 8, 11000 Beograd; profditalianol2@gmail.com

Teorijski okvir istraživanja

Predmet istraživanja rada jeste analiza frazema sa komponentom „oko” u italijanskom, španskom i srpskom, preciznije onih koji su prisutni u prevodu Biblije na ove jezike. Pod pojmom „frazem” (i njegovim sinonimima „frazeologizam”, „frazeološka jedinica” i „idiom”) podrazumevaju se „ustaljene jezičke jedinice koje se sastoje od najmanje dve reči i imaju jedinstveno značenje”, pri čemu se „značenje celine ne može izvoditi iz značenja svake reči ponaosob iz koje se sastoji frazeologizam” (Dragičević 2007: 24). Frazemi sa komponentom „oko” spadaju u grupu tzv. somatizama ili somatskih frazeologizama. Reč je o onim idiomatičnim konstrukcijama koje u svom sastavu imaju bar jedan somatski konstituent, odnosno bar jednu reč koja označava deo tela, organ ili telesnu tečnost (Korpas Pastor 1996: 117; Meljado Blanco 2002: 653).

Budući da se rad bavi kontrastivnom analizom frazema različitih jezika, važno je ustanoviti vrstu ekvivalencije koja postoji među njima na interlingvalnom planu. Ekvivalencija je jedan od ključnih pojmova u uporednoj analizi frazeoloških jedinica. U uporednoj frazeologiji (disciplini koja se bavi proučavanjem sličnosti ili razlika u frazeološkim sistemima jezika koji se analiziraju) postoje tri osnovna tipa međujezičke ekvivalencije (Korpas Pastor 2003: 281–283): potpuna, delimična i nulta ekvivalencija. Potpuna, apsolutna ili totalna ekvivalencija se ostvaruje onda kada postoji potpuno i apsolutno strukturno i semantičko poklapanje između dva izraza, ali i podudaranje u komunikativno-funkcionalnom aspektu, i na nivou slikovitosti. Podrazumeva leksičku, semantičku i morfosintaksičku izomorfiju i istu ili sličnu metaforičku pozadinu i motivaciju. Potpuna ekvivalencija znači odsustvo razlika između frazema polaznog i ciljnog jezika na svim nivoima. Budući da potpuna ekvivalencija između frazeoloških jedinica različitih jezika podrazumeva identično značenje, identične leksičko-sintaksičke strukture, identične slike i identičnu funkcionalnost, ali i sve dijasistemske kriterijume, odnosno dijastratski, dijahronijski i dijatopijski aspekt, „analiza funkcionisanja idioma u različitim jezicima pokazuje da postoji vrlo malo potpunih ekvivalenata” (Dobrovoljski i Pirainen 2005: 62), koji su, kao takvi, vrlo retki, osim ukoliko su izvor njihovog nastanka Biblija, religija, klasični tekstovi, mitologija, univerzalna i nacionalna književnost, univerzalna ili nacionalna istorija koje govornici jedne jezičke zajednice uzimaju kao referencu (Lapuči 1984: 9). Delimična ili parcijalna ekvivalencija nastaje kada između frazeoloških jedinica posmatranih jezika postoje neznatna odstupanja. Javlja se kada među kontrastiranim frazeologizmima postoji semantički identitet (isto ili gotovo isto denotativno značenje), ali se sastavni elementi frazema ne podudaraju u potpunosti, odnosno

među njima postoje formalna, leksička, morfološka ili sintaksička odstupanja. Ova vrsta ekvivalencije je najčešća. Nulta ekvivalencija se javlja kada u frazeološkom fondu analiziranih jezika frazeološki izraz nema odgovarajući korespondent, dakle reč je o slučajevima potpune međujezičke asimetrije.

Kako je već napomenuto, Biblija je jedan od potencijalnih izvora frazema koje karakteriše apsolutna prevodna ekvivalencija. Uticaj Biblije na jezik nije diskutabilan. Biblija je prva štampana knjiga u Evropi. Smatra se najprodavanijom i najprevođenijom knjigom na svetu. Prema podacima iz 2017. godine, Biblija je prevedena, u celini ili delimično, na više od 3.300 jezika, a njene prevode može da koristi više od polovine svetske populacije (www.unitedbiblesocieties.org s.d.). Biblija je imala, direktno ili indirektno, značajnu ulogu u oblikovanju jezika na koje je prevedena. Nema sumnje da je dala obilje reči hrišćanskoj Evropi i da je crkveni jezik duboko prožeo uobičajeni diskurs, bilo da su u pitanju uzvici, poštapalice, poslovice, maksime, neobične metafore itd. (Bekaria 1999: 5–6, 173). Kada su u pitanju frazeologija i paremiologija evropskih jezika u dobroj meri se oslanjaju na biblijski jezik (Lapu i 2007: xvii), a dokazano je da je nemali broj današnjih idioma biblijske provenijencije, koji su preko prevoda na različite svetske jezike ušli u aktivnu upotrebu. Originalni tekst Biblije napisan je na hebrejskom, aramejskom i grčkom jeziku. U zapadnoj Evropi je vekovima bio dostupan samo prevod na latinski. Najznačajniji prevod Biblije na ovaj jezik naziva se *Vulgata*, nastao posle revizije različitih latinskih prevoda (*Vetus latina*), koju je izvršio sveti Jeronim Stridonski. Kada su u pitanju hrišćanske pravoslavne zemlje na istoku, oslanjale su se prevshodno na grčki prevod Starog zaveta, *Septuagintu*. Tekst Biblije se, dakle, prvo prenosio posredno, usmeno, na liturgijama u crkvama, i na taj način je postao dostupan i nepisanim slojevima društva, da bi kasnije, nakon pronalaska štamparije, počelo i njegovo neposredno, pismeno prenošenje. Situacija je bila drugačija kod protestantskih naroda koji su se posle Reformacije zalagali za direktan pristup Bibliji, odnosno smatrali su da svaki vernik treba da čita Bibliju slobodno, bez bilo kakvih tumačenja.

Poznato je da se Biblija ne čita samo jednom, već iznova i iznova, tako da je njeno svakodnevno i ponovljeno čitanje dovelo do toga da mnogi izrazi uđu u svakodnevni govor ljudi, koji često zaboravljaju koji je izvor tih izraza.

„Oko” – definicija, značaj i simbolika

Leksiografska definicija odrednice „oko” u italijanskom jeziku glasi: 1.organ vida, različito strukturisan kod beskičmenjaka i kičmenjaka, sastavljen, kod čoveka, od sferoidne formacije koja se nalazi u svakoj od očnih duplji lobanje;

2. pogled, vid. Navedene definicije su date u odnosu na prirodu oka i njegove anatomske i fiziološke funkcije. Pored toga, „oko” se definiše u vezi sa intelektualnim ili duhovnim aktivnostima čoveka, koje su pod uticajem tog organa i u vezi sa predmetima koji po strukturi, izgledu ili opštim karakteristikama podsećaju na očnu jabučicu (Cingareli 2004). U španskom, u osnovna značenja „oka” spadaju: 1. organ čula vida kod ljudi i životinja; 2. vidjivi deo oka na licu; 3. rupa na igli kroz koju se provlači konac, ušica kod igle. Pored ovih, navode se još 22 značenja lekseme (*Diccionario de la lengua española* 2014). U srpskom se „oko” definiše kao: 1. organ čula vida (čoveka i životinje); 2. sposobnost gledanja, očni vid; 3. naziv od milošte dragoj osobi; 4. otvor na ribarskoj ili drugoj mreži, u vezu i sl. (*Rečnik Matice srpske* 2007: 869).

Posle mozga, oko se smatra najkompleksnijim organom, a od pet ljudskih čula vid ima najvažniju ulogu, jer 87% informacija koje se prenose na ljudski mozak dolaze preko očiju, 9% ušima, a 4% ostalim čulima (Paeze 1988: 91). Građa oka je složena i sastoji se od oko dva miliona delova, a kao najsavršeniji optički uređaj, može da razlikuje 10 miliona nijansi. Bez obzira na to što drevne civilizacije nisu raspolagale znanjima dostupnim modernom čoveku zahvaljujući razvoju nauke i medicine, izvesno je da su stari narodi imali svest o značaju oka i da je čulo vida bilo osnovna referentna tačka u ljudskoj istoriji. Stoga, gotovo da ne postoji epoha, kultura, religija ili jezik (hinduizam, taoizam, kineska i japanska tradicija, persijska simbolika, sumerska civilizacija, semitski narodi, islam, stari Egipat, indijanske kulture, grčka mitologija, stari Rim), koji nisu razvili bogatu simboliku vezanu za ovaj organ, a koja je u najvećem broju slučajeva povezana sa svetlošću. Pošto svetlost simbolizuje mudrost i duh, „proces gledanja koji oko obavlja predstavlja duhovnu aktivnost, razumevanje i uvid” (Kamings 2004: 291), odnosno metaforičku ideju da svetlost simbolizuje inteligenciju, mudrost, sveznanje i spoznaju. Oko je zahvaljujući svojoj fiziološkoj funkciji poprimilo arhetipsko značenje u kulturi svih naroda i gotovo univerzalno je simbol intelektualne percepcije (Ševalje i Gerbran 2018: 1936), apsolutnog intelekta i prosvetljenja. U Starom zavetu oko se smatra prvenstveno fizičkim organom vida, ali će imati i figurativno ili simbolično značenje. Oko je, kao i sve ostalo, deo Božje kreacije: „Uho koje čuje, i oko koje vidi, oboje je Gospod načinio” (PrS 20,12). U Novom zavetu, oko se ponovo pominje u različitim kontekstima. Gospod će reći: „Svjetiljka tijelu je oko. Ako, dakle, oko tvoje bude zdravo, sve će tijelo tvoje svijetlo biti. Ako li oko tvoje kvarno bude, sve će tijelo tvoje tamno biti...” (Mt 6, 22-23; v. Lk 11, 34). Sa fizičkog aspekta, upotreba svetiljke u mraku poredi se sa funkcijom koje oko ima za čovekovo telo. U duhovnom smislu, ako je čovekovo

oko zdravo, on će hodati u duhovnoj svetlosti, ili, u suprotnom slučaju, hodaće u mraku i biti sklon činjenju greha. U tradicijama različitih naroda očima se pripisuje i moć da se naškodi drugima samo pogledom, a istovremeno su mesto na kome počinju zaljubljenost i ljubav. Socijalni psiholozi (Paeze 1988; Bojz 2009) smatraju da kontakt očima, kao najbrži način uspostavljanja komunikacije, ima fundamentalnu ulogu u društvenoj interakciji ljudi. Vizuelni kontakt važi za jedno od najvažnijih sredstava neverbalne komunikacije, jer se njime prenose emocije, misli, stavovi, namera i razne druge informacije.

Imajući u vidu višeznačnost same odrednice, značaj oka u životu čoveka i bogatu simboliku koja se vezuje za ovaj organ, ne čudi što leksema „oko” ima izuzetno visok derivacioni potencijal i predstavlja jednu od najproduktivnijih komponenti somatskih frazeologizama (Korpas Pastor 1996: 117).

Metod i korpus

Prvi korak u ovom istraživanju bio je ekscerpiranje frazema sa komponentom „oko” iz opštih i frazeoloških rečnika italijanskog kao polaznog jezika. Navedeni postupak je primenjen i na španskim, odnosno srpskim rečnicima, kako bi se pronašao ekvivalent italijanskih frazema u ciljnim jezicima. Frazemi su raspoređeni prema semantičkim poljima kojima pripadaju. Zatim je metodom kontrastivne analize određen tip ekvivalencije među njima, zbog pretpostavke da će postojanje apsolutnih ekvivalenata među frazemima tri posmatrana jezika značiti i apsolutnu ekvivalenciju u prevodima teksta Biblije. Poslednji korak je predstavljalo pronalaženje frazema sa komponentom „oko” u prevodima Biblije u dva genetski srodna jezika (italijanski i španski), i u jeziku koji je tipološki različit od njih (srpski).

Fokus istraživanja nije bio pronalaženje onih frazema za koje se može sa sigurnošću tvrditi da vode poreklo iz Biblije, već identifikovanje frazema sa komponentom „oko” prisutnih u današnjem frazeološkom korpusu tri analizirana jezika, s ciljem da se utvrdi kolika je njihova zastupljenost u Bibliji, da li je njihova upotreba podjednako izražena u analiziranim prevodima i da li, i u kojoj meri, postoje odstupanja u prevodu. Nije pravljeno poređenje frazema preuzetih iz različitih verzija Biblije, već smo se ograničili samo na jednu verziju prevoda Biblije za svaki jezik.

Za potrebe ovog rada, u cilju lakše pretrage, konsultovani su online prevodi Biblije: *Bibbia*, u izdanju Episkopske konferencije Italije (<https://www.bibbiaedu.it/CEI2008/>); *Biblia*, revidiran prevod Reine i Valere, prvi kompletan prevod Biblije na španski jezik (<https://www.biblia.es/reina-valera-1960.php>) i *Sveto Pismo Staroga i Novoga Zavjeta – Biblija*, u izdanju Svetog Arhijerejskog Sinoda

Srpske Pravoslavne Crkve (<https://svetosavlje.org/bogoslužbeni/sveto-pismo/?pismo=lat>). U sva tri slučaja radi se o prevodima koji su revidirani i objavljeni u XX ili XXI veku, kada je već formiran frazeološki korpus analiziranih jezika¹.

Korpus čine 93 frazeologizma: 32 u italijanskom, 30 u španskom i 31 u srpskom jeziku (bez njihovih varijanti). Primeri su ekscerpirani iz opštih i frazeoloških rečenika koji su navedeni u odeljku *Izvori* na kraju rada, kao i iz tekstova sa Interneta.

Analiza korpusa

U prvoj grupi primera nalaze se oni frazemi koji bi se mogli svrstati u semantičko polje PRONICLJIVOST/ MUDROST/ SPOSOBNOST PROCENJIVANJA. Primarna funkcija oka je vid, gledanje, posmatranje, i stoga je ono važan izvor informacija za čoveka. Daljim proširivanjem značenja, oko se konceptualizuje kao čovekov osnovni instrument za razumevanje sveta.

it. avere gli occhi ('imati oči')

šp. tener ojos en la cara ('imati oči na licu')

sr. imati oči u glavi

U sva tri jezika frazemi označavaju pametnu i oštroumnu osobu, koja na ispravan način percipira stvarnost. Na interlingvalnom nivou frazemi grade odnos delimične ekvivalencije, jer postoji neznatna razlika u formalnoj strukturi. Španski i srpski frazemi još su bliži, jer, uprkos varijaciji koja se ogleda u upotrebi različitih leksema, evidentno je da one pripadaju istom semantičkom polju (lice/glava)². Ideja da su oni koji „imaju oči u glavi” mudri i pametni potiče iz Starog Zaveta (Prop 2,14), pa se u italijanskom prevodu čita: „Il saggio ha gli occhi in fronte, ma lo

1 U radu su korišćene sledeće tipografske konvencije: frazemi su pisani podebljano, kako bi se bolje istakli; u zagradi, među jednostrukim navodnicima, dat je doslovan prevod frazema sa italijanskog i španskog; između dvostrukih navodnika naveden je stih iz Biblije i dato je objašnjenje značenja frazema, zasnovano na objašnjenju koje je preuzeto iz rečenika navedenih u odeljku *Izvori* na kraju rada; varijante su takođe napisane u zagradama. U cilju boljeg isticanja podvučeni su i frazemi u stihovima Biblije na sva tri jezika. Skraćenicama *it.* uvodi se frazem na italijanskom, *šp.* na španskom i *sr.* na srpskom jeziku. Za svaki stih iz Biblije u zagradi su navedeni naziv knjige, glave, stiha. Broj stiha je naveden prema prevodu na italijanski; u izuzetno retkim slučajevima taj broj se ne podudara sa brojem stiha u španskom ili srpskom prevodu.

Skraćenice koje se odnose na poglavlja Biblije date su prema prevodu Biblije na srpski jezik (npr. 1 car - Prva knjiga o carevima, ali u italijanskoj i španskoj Bibliji isto poglavlje je označeno sa 1 Kraljevima i sl.)

2 U italijanskom i španskom češća je upotreba negativnog oblika navedenog frazema: **non avere gli occhi** ('nemati oči'), odnosno: **no tener ojos en la cara** ('nemati oči na licu'), u značenju: „ne videti ni najočiglednije stvari”. U sva tri jezika u upotrebi su i upitne varijante frazema: *it. dove hai gli occhi?* ('gde imaš oči?'), *šp. ¿dónde tienes los ojos?* ('gde imaš oči?'), **¿no tienes ojos en la cara?** ('zar nemaš oči na licu?'), i *sr. imaš li ti oči? gde su ti bile oči? ili jesu li ti ispale oči?*, u istom značenju.

stolto cammina nelle buio...” (‘Mudar ima oči na čelu, a glupi hoda u tami...’), u španskom: „El sabio tiene sus ojos en su cabeza, mas el necio anda en tinieblas...” (‘Mudar ima svoje oči u svojoj glavi, a blesav hoda u tami...’), i u srpskom „Mudri ima oči u glavi, a bezumni ide po mraku”. Premda samo jedan primer ne može implicirati da je poreklo frazema iz Biblije, uočava se simetrija u prevodu na sva tri jezika i visok stepen formalne i semantičke ekvivalencije sa današnjim frazemima.

it. **avere la benda sugli occhi** (‘imati povež na očima’)

šp. **tener la venda sobre (en) los ojos** (‘imati povež (preko) na očima’)

sr. **imati povež preko očiju**

U sva tri jezika frazemi ostvaruju značenje „ne videti najevidentnije stvari, ne biti previše pronicljiv, biti zaslepljen, ne videti očigledno”. Na međujezičkom planu grade odnos apsolutne ekvivalencije, budući da frazem čine identični konstituenti koji u čvrstoj i ustaljenoj vezi realizuju istu semantičku vrednost. U italijanskom frazeološkom korpusu postoji i frazem: **togliere (far cadere) la benda dagli occhi a qualcuno** (‘skinuti (učiniti da padne) nekome povež sa očiju’), koji gradi odnos potpune, formalne i semantičke, ekvivalencije sa španskim **quitar la venda de los ojos a alguien** (‘skinuti povež sa očiju nekome’) i srpskim **skinuti nekome koprenu s očiju**, i opisuje situaciju u kojoj jedan govornik utiče na razmišljanje drugog, u želji da ga osvesti, urazumi i natera da sagleda realnost na pravi način.

U Starom Zavetu (1 car 20,38; 20,41), u italijanskom i španskom prevodu, postoji izraz „povež na očima”, tj. „povež sa očiju”: „...dopo essersi reso irriconoscibile con una benda agli occhi” (‘...nakon što se učinio neprepoznatljivim povežom na očima’); „Ma egli immediatamente si tolse la benda dagli occhi e il re di Israele riconobbe che era uno dei profeti” (‘Ali on odmah skinu povež sa očiju i kralj Izraela prepozna da je jedan od proroka’), odnosno: „...y se disfrazó, poniéndose una venda sobre los ojos” (‘...i prerušio se, stavivši povež preko očiju’); „Pero él se quitó de pronto la venda de sobre sus ojos, y el rey de Israel conoció que era de los profetas” (‘Ali brzo je skinuo povež sa očiju, i car Izraela je poznao da je on jedan od proroka’). Ni u jednom slučaju izraz nije upotrebljen metaforično, već u svom doslovnom značenju, tako da uprkos formalnoj bliskosti izraza, nije reč o frazemu sa idiomatskom vrednošću, već o slobodnoj nefrazeološkoj sintagmi, koja, tek ukoliko razvije metaforičko značenje, postaje frazeološka jedinica. U srpskom jeziku, umesto navedene konstrukcije koristi se leksema „pepeo”: „...i nagrdi se pepelom po licu”; „A on brže ubrisa pepeo s lica, i car Izrailjev pozna ga da je jedan od proroka”, čime se prevod udaljava u formalnom smislu od italijanske i španske verzije.

U semantičkom polju SITNIČAVOST izdvajamo naredne frazeološke jedinice:

it. vedere la pagliuzza nell'occhio altrui ('videti slamku u tuđem oku')

šp. ver la paja en el ojo ajeno ('videti slamku u tuđem oku')

*sr. videti trn u tuđem oku*³

U sva tri jezika frazemi su nastali redukcijom i adaptacijom rečenice: *it.* „Perché guardi la pagliuzza che è nell'occhio del tuo fratello, e non ti accorgi della trave che è nel tuo occhio?” ('Zašto gledaš slamku koja je u oku tvog brata, a ne primećuješ gredu koja je u tvom oku?'), *šp.* „¿Y por qué miras la paja que está en el ojo de tu hermano, y no echas de ver la viga que está en tu propio ojo?” ('I zašto vidiš slamu koja je u oku tvog brata, a ne uočavaš gredu koja je u tvom sopstvenom oku?'), *sr.* „A zašto vidiš trun u oku brata svoga, a brvno u oku svome ne osjećaš?”. Frazemi znače: „biti sitničav, primećivati tuđe greške i nedostatke, ali ne i sopstvene, koji su možda i veći”. Bilo u skraćenoj, bilo u integralnoj varijanti, italijanski i španski frazem karakteriše odnos apsolutne ekvivalencije, dok sa srpskim grade odnos parcijalne ekvivalencije. Za navedene frazeme nema sumnje da potiču iz Novog Zaveta tako da su na delu tzv. biblizmi⁴. Aludiraju na preciznu epizodu iz Biblije i nalazimo ih u Jevanđelju od Mateja (7,3-5) i Luke (6,41-42). Podsećaju na Isusovu Besedu na gori i poziv da se ne osuđuju drugi i da se tako izbegne licemerje, budući da je svaki čovek grešan i da su njegovi gresi možda čak i veći od onih koje primećuje kod bližnjeg svoga⁵.

Semantičkom polju TUGA/ OČAJANJE/ BOL pripadaju sledeći frazemi:

it. alzare (levare, volgere) gli occhi al cielo (a Dio) ('podići (podizati, okrenuti) oči ka nebu (Bogu)')

šp. alzar (levantar) los ojos al cielo (a Dios) ('podići (podizati) oči ka nebu (Bogu)')

sr. zazivati Boga i sve svece

3 Postoje i varijante frazema. U italijanskom: **vedere il fuscello (la scheggia) negli occhi (nell'occhio) altrui** ('videti grančicu (iver) u tuđim očima (oku)'), u španskom: **ver la mota en el ojo ajeno** ('videti trun u tuđem oku'), i srpskom: **videti tuđu dlaku a svoga brvna ne videti i u tuđem oku videti slamku, a u svom ne videti gredu**. Reč je o varijabilnosti frazema. Premda je struktura frazeoloških jedinica po pravilu ustaljena i njene komponente nisu zamenjive, dozvoljene su tzv. frazeološke varijante, odnosno supstitucija jedne lekseme njenim sinonimom ili značenjski bliskom verzijom, pod uslovom da se zadržati ista semantička vrednost.

4 Pod pojmom „biblijski frazem” ili „biblizam” podrazumeva se jezički izraz ustaljene strukture preuzet iz prevoda Biblije ili motivisan biblijskim parabolama, događajima ili simbolima (Ribarova i Vidović Bolt 2009: 163). Biblizmi se dele na dve grupe: doslovne i situacione (Gak, 1998 prema Meljado Blanco 2017: 57–58, 61). Doslovni su oni koji tačno odgovaraju biblijskim odlomcima iz kojih su izvučeni, doslovni citati biblijskog teksta, preuzeti reč po reč iz originala. Situacioni ne prenose doslovno frazu ili sintagmu iz Biblije, već su samo njome inspirisani i predstavljaju „kondenzaciju sadržaja određenog biblijskog odlomka”.

5 Tako lingvisti ne dovode u sumnju biblijsko poreklo ovog frazema, poznato je da je u sličnom obliku postojao u usmenom jevrejskom predanju i da je kasnije zabeležen u Talmudu.

Frazemi tri jezika imaju isto značenje: „gledati uvis kako bi se izrazili bol ili očajanje, ili da bi se molilo, da bi se zatražila Božja pomoć”. Italijanski i španski frazemi grade odnos apsolutne ekvivalencije, dok su sa srpskim delimično ekvivalentni. Imajući u vidu značenje navedenih frazeoloških jedinica, ne iznenađuje što se njihovo poreklo vezuje za Bibliju. Primeri su brojni u Starom Zavetu, a biće navedeni uvek istim redosledom – italijanski, španski i srpski (Ps 123,1): „A te alzo i miei occhi, a te che siedi nei cieli” (‘Ka tebi podizem svoje oči, ka tebi koji sediš na nebesima’); „A ti alcé mis ojos, A ti que habitas en los cielos” (‘Ka tebi podigoh svoje oči, Ka tebi koji stanuješ na nebesima’) i „K tebi podizem oči svoje, koji živiš na nebesima!”. Oči se podižu ka nebu i da bi se videlo delo Tvorca: (Is 51,6): „Alzate al cielo i vostri occhi...” (‘Podignite ka nebu svoje oči...’); „Alzad a los cielos vuestros ojos...” (‘Podignite ka nebu svoje oči...’) i „Podignite k nebu oči svoje...” (v. Is 40,26). U Starom Zavetu oči su se podizale i ka idolima (v. Jez 33,25). U Novom Zavetu frazem se gotovo uvek odnosi na samog Hrista koji podiže oči ka nebu onda kada se obraća, traži pomoć ili se zahvaljuje Ocu. Frazeologizam je prisutan u sva četiri Jevanđelja, a primeri će biti navedeni istim redosledom kao i prethodni. U Jevanđeljima od Mateja (14,19) i Marka (6,41) opisuje se scena u kojoj je Isus, pošto je pogledao u nebo, nahranio mnoštvo prisutnih sa samo pet hlebova i dve ribe. Frazem je prisutan u italijanskom i španskom: „...alzò gli occhi al cielo...” (‘...podize oči ka nebu...’), tj. „...y levantando los ojos al cielo...” (‘...i dižući oči ka nebu...’), dok se u srpskom prevodu koristi glagol „pogledati” (v. Mk 7,34). U Jevanđelju od Jovana (11,41), Isus podiže oči ka nebu, kako bi se Ocu zahvalio što mu je uslišio želju da iz mrtvih podigne Lazara: „...Gesù allora alzò gli occhi e disse: Padre, ti rendo grazie perché mi hai ascoltato” (‘...Isus onda podize oči i reče: Oče, zahvaljujem ti se što si me , pošto je pogledao, ’); „...Y Jesús, alzando los ojos a lo alto, dijo: Padre, gracias te doy por haberme oído” (‘...A Isus, podizíci oči uvis, reče: Oče, zahvaljujem ti se što si me čuo’), i „...A Isus podize oči gore, i reče: Oče, blagodarim ti što si me uslišio!”. U istom Jevanđelju (17,1), čitamo na italijanskom: „Così parlò Gesù. Poi, alzati gli occhi al cielo, disse: Padre, è venuta l’ora...” (‘Tako govorjaše Isus. Zatim, podigavši oči ka nebu, reče: Oče, došao je čas...’); na španskom: „Estas cosas habló Jesús, y levantando los ojos al cielo, dijo: Padre, la hora ha llegado...” (‘Ove stvari izgovori Isus, i dižući oči ka nebu, reče: Oče, čas je došao...’), i srpskom: „Ovo izgovori Isus, pa podize oči svoje nebu i reče: Oče, došao je čas...”, i ovo je redak primer da je frazem upotrebljen u prevodu na sva tri jezika (v. Lk 18,13).

U semantičko polje OSVETA/ MRŽNJA/ NEBLAGONAKLONOST spadaju sledeće grupe frazeoloških jedinica:

it. **guardare (vedere) di mal (cattivo) occhio** ('gledati (videti) lošim okom')
šp. **ver (mirar) con malos ojos** ('videti (gledati) lošim očima')

sr: **(po)gledati krivim (prekim) okom**

Frazemi znače: „imati odbojnost, nepoverenje ili sumnju prema nekome, ne verovati mu, neblagonaklono gledati na nekoga, gledati sa antipatijom”. Dok italijanski i španski frazem karakteriše odnos apsolutne ekvivalencije, srpski idiom, premda identične formalne strukture i neznatnog nepodudaranja u jednoj od leksema, nije u čestoj upotrebi. U srpskom se češće koriste: **(po)gledati preko oka, (po)gledati zlo (iskosa, krivo, mrko, popreko) nekoga, (po)gledati neprijateljskim očima**. U Bibliji (1 Sam 18,9), nailazimo na navedene frazeme. U španskom prevodu upotrebljen je negativni oblik frazema sa suprotnim značenjem: „Y desde aquel día Saúl no miró con buenos ojos a David” ('I od tog dana Saul nije dobrim očima gledao na Davida'). U srpskom čitamo: "I od tog dana Saul gledaše poprijeko Davida". U italijanskom prevodu izostala je upotreba frazema: „Cosi da quel giorno in poi Saul guardava sospettoso Davide” ('Tako je od tog dana pa nadalje Saul sumnjičavo gledao Davida').

it. **occhio per occhio...** ('oko za oko...')

šp. **ojo por ojo...** ('oko za oko...')

sr: **oko za oko...**

Frazem je uvodni deo poslovice: *it.* *occhio per occhio dente per dente*, *šp.* *ojo por ojo diente por diente*, odnosno *sr.* *oko za oko zub za zub*. Ukazuje na zakon odmazde, na pravo da osoba počini istu nepravdu, osveti se na isti način, uzvрати istom merom za nanešeno zlo. Apsolutna prevodna ekvivalencija ili frazeološki kalk koja postoji među idiomima duguje se njihovom poreklu iz Biblije. Nema sumnje da se radi o internacionalizmu⁶, preciznije interfrazelogizmu ili „evropeizmu”⁷. U pitanju je doslovni biblizam koji se u identičnom obliku i sa identičnim

6 Frazeološki internacionalizmi su frazemi koji se u istom ili vrlo sličnom obliku koriste u mnogim evropskim jezicima pri čemu imaju isto ili vrlo blisko značenje, a mogu imati i zajedničko poreklo, izvor i motivaciju (Fink-Arsovski 2016: 80).

7 Poznate pod denominacijom „evropeizmi” jesu frazeologizmi koji su po formi i sadržaju kongruentni a imaju zajedničko, evropsko poreklo. Oni mogu biti prirodni, kulturni ili prirodno-kulturni. Prirodni evropeizmi nastaju kao rezultat posmatranja čovekove okoline ili kao proizvod slične metaforičke koncepcije (*en.* *play with fire*, *it.* *giocare col fuoco*, *šp.* *jugar con fuego*, *sr.* *igrati se vatrom*), dok kulturni evropeizmi vode poreklo iz evropskog kulturnog nasleđa, Biblije, klasične grčko-rimske književnosti, srednjovekovnih latinskih tekstova, iz narodne književnosti i folkloru (*en.* *The end justifies the means*, *it.* *Il Fine giustifica i mezzi*, *šp.* *El fin justifica los medios*, *sr.* *Cilj opravdava sredstva*). Postoji i treća grupa (prirodno-kulturni evropeizmi) u koju spadaju frazeološke jedinice koje se mogu svrstati u oba podtipa istovremeno, budući da, s jedne strane, pripadaju evropskom kulturnom nasleđu, a sa druge, na isti nači konceptualizuju stvarnost, pa dele dvostruko zajedničko poreklo. To je slučaj frazema **oko za oko zub za zub**, koji s jedne strane sadrži identične somatske lekseme u leksičkom sastavu različitih jezika, a s druge ušao je

značenjem koristi u svim jezicima: 2 Moj (Izlazak) 21,24 („Oko za oko, zub za zub, ruku za ruku, nogu za nogu”)⁸ (v. 3 Moj (Levitska) 24,20 i 5 Moj (Zakoni Ponovljeni) 19, 21). Iako često i danas tumačeno kao poziv i pravo na osvetu, ovo pravilo, deo Božjeg zakona koji je Mojsije preneo Izraelcima, zapravo je bilo opomena ljudima da se klone namernog nanošenja štete drugima. Pravilo se odnosilo na sudije koje bi, imajući ovo u vidu, trebalo da odmere adekvatnu kaznu počiniocu nedela. Dakle, radilo se o pravnoj meri koja je trebalo da reguliše kaznu i ograniči osvetu (Ahtmajer 1996: 927–928). Svestan pogrešnog tumačenja ovog pravila, Isus Hristos će reći: „Čuli ste da je kazano: Oko za oko, i zub za zub. A ja vam kažem da se ne protivite zlu, nego ako te ko udari po desnom obrazu tvom, okreni mu i drugi” (Mt 5, 38-39)⁹. Ujedno se ističe, putem upotrebe metafore, kolika je dragocenost „oka”, posebno imajući u vidu da se drugi deo frazeološke jedinice („zub za zub”) često izostavlja.

U semantičkom polju LJUBAV/ NAKLONOST/ ZAINTERESOVANOST izdvojili smo naredne grupe frazema:

it. **beati gli occhi che ti vedono** ('blažene oči koje te vide')

šp. **dichosos (benditos) los ojos que te ven** ('srećne (blažene) oči koje te vide')

sr. **srećne (blažene) oči koje te vide**

U pitanju je arhaični izraz koji se koristi da se iskaže radost pri susretu sa osobom koju dugo nismo videli. Idiome odlikuje kongruentnost u domenu formalne i semantičke strukture, pa se smatraju apsolutnim ekvivalentima. U Novim Zavetu (Mt 13,16), izraz koji je u osnovi današnjeg frazema pojavljuje se u italijanskom prevodu: „Beati invece i vostri occhi perché vedono e i vostri orecchi perché ascoltano” ('Blažene su pak vaše oči jer vide, i vaše uši jer slušaju'). U španskom i srpskom prevodu ne upotrebljavaju se reči *dichosos* (*benditos*), odnosno *srećne* (*blažene*), već odgovarajući sinonimi zahvaljujući kojima je zadržan smisao i značenje stiha: „Pero bienaventurados vuestros ojos, porque ven; y vuestros oídos, porque oyen” ('Ali blagoslovene su vaše oči, jer vide; i vaše uši jer čuju'), odnosno: „A blago vašim očima što vide i ušima vašim što čuju” (v. Lk 10,23). Stihovi nemaju značenje današnjeg frazema. Prema Bibliji biće blažene oči i uši

u evropsku jezičko-kulturnu baštinu iz Biblije (Korpas Pastor 2003: 206–207, 249–250; 253–254; 279–280).

8 Poptunu prevodnu simetriju nalazimo i u drugim evropskim jezicima: *engl.* Eye for eye, tooth for tooth; *fr.* Œil pour œil, dent pour dent; *nem.* Auge für Auge, Zahn für Zahn; *rus.* oko za oko, zyb za zyb; *port.* olho por olho, dente por dente.

9 Manje je poznato da se osвета „oko za oko” pominje u najpoznatijem zakoniku drevne Mesopotamije. Član 196. Hamurabijevog zakonika koji se danas nalazi u muzeju Luvr u Parizu kaže: „Ako čovek izvadi oko drugom čoveku, ima da se oko i njemu izvadi”.

onih koji su prepoznali Hrista i koji su spremni za duhovno razumevanje, tj. veru, za razliku od onih koji će ušima čuti, a neće razumeti, i očima gledati, a neće videti (Mt 13,14), odnosno gledaće telesnim očima na duhovne stvari, pa ih stoga neće shvatiti.

it. **amare (custodire) qualcuno più che la pupilla degli occhi** ('voleti (čuvati) nekoga više nego zenicu očiju')

šp. **guardar (cuidar, mimar, querer) a alguien como la niña de sus ojos** ('čuvati (paziti, maziti, voleti) nekoga kao zenicu svojih očiju')

sr. **gledati (čuvati, paziti) kao zenicu oka (svoga)**

Frazemi znače: „odnositi se prema nekome s najvećom ljubavlju, čuvati kao nešto najvrednije, paziti najbrižljivije što se može”. U tri jezika uočljiv je odnos apsolutne ekvivalencije. I za ovaj frazem se može reći da pripada grupi biblizama. Poreklo frazema je iz Starog Zaveta, a stih se ponavlja nekoliko puta: David će od Boga zatražiti da ga čuva kao zenicu oka (Ps 17,8), odnosno kao najdragoceniju stvar, najveće bogatstvo: *it.* „Custodiscimi come pupilla degli occhi, all'ombra delle tue ali nascondimi” ('Čuvaj me kao zenicu očiju, u senku tvojih krila sakrij me'), *šp.* „Guárdame como a la niña de tus ojos; Escóndeme bajo la sombra de tus alas” ('Čuvaj me kao zenicu tvojih očiju; Sakrij me pod senku tvojih krila') i *sr.* „Čuvaj me kao zjenicu oka; sjenom krila svojih zakloni me” (v. 5 Moj 32,10; PrS 7,2; Zah 2,8). Budući da je reč o internacionalizmu, biblizmu, ne iznenađuje potpuna ekvivalencija ni među današnjim frazemima, ni među prevodima stihova Biblije.

it. **mettere gli occhi su** ('staviti oči na')

šp. **poner los ojos en** ('staviti oči na')

sr. **baciti oko na**

Značenje frazema je u tri posmatrana jezika istovetno: „gledati neprekidno i uporno neku osobu, merkati je, obratiti posebnu pažnju, zainteresovati se za nekoga, zagledati se u nekoga”. Italijanski i španski frazem grade odnos apsolutne prevodne ekvivalencije, dok je srpski frazeologizam nešto nešto drugačijeg leksičkog sastava. Budući da ima identičnu semantičku vrednost, sa prethodnim frazemima gradi odnos parcijalne ekvivalencije. U italijanskom prevodu Biblije (1 Moj (Postanje) 39,7) pojavljuje se frazem **mettere gli occhi su**: „Dopo questi fatti, la moglie del padrone mise gli occhi su Giuseppe e gli disse: „Còricati con me!”” ('Posle tih događaja, gospodareva žena, stavi oči na Josifa i reče mu: Lezi sa mnom!'). Španski prevod poslužio se takođe frazemom **poner los ojos en** koji je adekvatan prevodni korispondent italijanskom: „Aconteció después de esto, que la mujer de su amo puso sus ojos en José, y dijo: Duerme conmigo” ('Desi se

posle toga, da žena njegovog gospodara stavi svoje oči na Josifa, i reče: Spavaj sa mnom[’]). Srpsko prevodilačko rešenje nije idiom, već glagol „zagledati se”: „I dogodi se poslije, te se žena gospodara njegova zagleda u Josifa, i reče: Lezi sa mnom”.

it. **non avere occhi che per** (‘nemati oči osim za’)

šp. **no tener ojos más que para** (‘nemati oči ni za šta sem’)

sr. **imati oči samo za**

Frazemi znače: „gajiti sklonosti prema nekoj osobi ili stvari, biti obuzet njome, ne videti ništa drugo osim nje, biti zainteresovan isključivo za jednu osobu”. Italijanski i španski frazem odlikuje stepen apsolutne ekvivalencije, dok sa srpskim, koji nije upotrebljen u negativnom obliku, grade odnos parcijalne ekvivalencije. U italijanskom prevodu Biblije (Zah 5,6) pojavljuje se navedeni frazem: „E io: „Che cos’è quella?”. Mi rispose: „È un’ *efa!* che avanza”. Poi soggiunse: „Non hanno occhi che per essa in tutta la terra”.’ (‘A ja: Šta je ono? Odgovori mi: To je *efa!* koja napreduje. Zatim dodade: Nemaju oči osim za nju u celoj zemlji.’). Španski prevod se u velikoj meri razlikuje od italijanskog: „Y dije: ¿Qué es? Y él dijo: Este es un *efa* que sale. Además dijo: Esta es la iniquidad de ellos en toda la tierra” („I rekoh: Šta je? A on reče: To je *efa* koja izlazi. Osim toga reče: To je njihova nepravda po celoj zemlji”). U srpskom prevodu koristi se leksema „oko”, ali je upotreba frazema izostala: „A ja rekoh: Šta je? A on reče: To je *efa* što izlazi. I reče: To im je oko po svoj zemlji.”

„Oči” i „vid” često simbolizuju istinu, ispravno rezonovanje i sposobnost prosuđivanja. Oni su simbol svesti, razmišljanja, razmatranja, posmatranja i zapazanja. Sa kognitivnog aspekta, različiti narodi konceptualizuju ove apstraktne pojmove na sličan način, koristeći se leksemom „oko”. Stoga ne čudi što semantičko polje UVIĐANJE/ SHVATANJE/ RASUĐIVANJE/ MIŠLJENJE broji više različitih grupa frazeologizama:

it. **agli occhi di qualcuno** (‘u očima nekoga’)

šp. **a ojos de alguien** (‘u očima nekoga’)

sr. **u nečijim očima**

Semantička vrednost frazema je istovetna: „sa nečije tačke gledišta, prema nečijem mišljenju, prema nečijoj proceni, sudu, uverenju”. Grade odnos apsolutne ekvivalencije, jer su idiomi frazeologizirani i leksikalizovani u identičnoj semantičkoj i formalnoj strukturi, uz minimalno odstupanje srpskog frazema na morfološkom nivou (upotreba prideva umesto genitiva). Stoga je bilo očekivano da se u istom obliku i sa istim značenjem pojave u prevodu Biblije na sva tri jezika. Konstrukcija **agli occhi di** predstavlja najučestalije korišćen frazem sa

komponentom „oko” u italijanskom prevodu Biblije: „agli occhi del Signore” (‘u očima Gospoda’), ali i „agli occhi dei popoli” (‘u očima naroda’), „agli occhi di tutto Israele” (‘u očima celog Izraela’), „agli occhi del faraone” (‘u očima faraona’), „agli occhi di tutto il popolo” (‘u očima čitavog naroda’), „agli occhi di Dio” (‘u očima Boga’), „agli occhi di tutte le nazioni” (‘u očima svih naroda’), „agli occhi dei suoi amanti” (‘u očima njenih ljubavnika’) itd. (v. 4 Moj (Brojevi) 23,27; 32,13; 5 Moj 4,6; 12,25; 12,28; 24,4; 24,13; INav 3,7; 4,14; 22,33; 1 Sam 26,24; 1 car 11,19; 1dn (Prva knjiga dnevnika) 2,3; 13,4; 2 Dn 32, 23; Jez 36,34; Os 2,12). U španskom prevodu stihova upotreba frazema nije konstantna kao u italijanskom. U srpskom jeziku, osim u nekoliko slučajeva, frazem sa komponentom „oko” se ne pojavljuje. U Starom Zavetu, najčešće se pronalazi milost u očima Gospoda, iako to nije jedini kontekst u kome se javlja frazem **agli occhi di + imenica**. U španskom prevodu stihova upotrebljava se frazem: **en los ojos de + imenica** (v. 1 Moj 33,8; 33,15; 45,16; 2 Moj 3,21; 11,3; 2 car 3,18, Is 49,5) ili **(del)ante (de) los ojos de** (v. 5 Moj 4,6; 12,25; 12,28; INav 3,7). Istu semantičku realizaciju u italijanskom prevodu ostvaruje struktura **a + prisvojni pridev + occhi**: „ai tuoi occhi” (‘u tvojim očima’), „ai miei occhi” (‘u mojim očima’) itd. (1 Moj 18,3; 19,19; 30,27; 32,6; 33,10; 2 Moj 33,12; 33,13; 33,16; 33,17; 34,9; 4 Moj 11,11; 11,15; 32,5; 1 Sam 16,22; 20,29; 25,8). U španskom je upotrebljena identična struktura **en + prisvojni pridev + ojos**: „en tus ojos” (‘u tvojim očima’); „en vuestros ojos” (‘u vašim očima’); „en mis ojos” (‘u mojim očima’), dok je u srpskom prevodu navedenih stihova korištena konstrukcija **pred tobom** ili **preda mnom**. U španskom prevodu postoji još jedna varijanta: **delante de (ante) + prisvojni pridev + ojos** (‘pred nečijim očima’), dok će italijanska i srpska konstrukcija ostati neizmenjene (1 Sam 1,18; 27,5; Jer 32,30)¹⁰. U srpskom jeziku frazem sa komponentom „oko” je upotrebljavan izuzetno retko, i to u sledećim slučajevima: „...i nebesa nijesu čista pred očima njegovijem”, *it.*: „...e i cieli non sono puri ai suoi occhi” (‘...i neba nisu čista u njegovim očima’), i *šp.* „...Y ni aun los cielos son limpios delante de sus ojos” (‘...i niti su neba čista pred njegovim očima’) (Jov 15,15), i: „...stranac sam u očima njihovijem”, *it.*: „...sono un forestiero ai loro occhi” (‘...stranac sam u njihovim očima’), i *šp.*: „...Forastero fui yo a sus ojos” (‘...Stranac sam bio ja u njihovim očima’) (Jov 19,15). U Novom Zavetu (Mt 21,42), takođe se u srpskom prevodu pojavljuje konstrukcija sa leksemom „oko”: „...i divno je u očima našim”, italijanski: „...ed è una meravi-

10 U nekim stihovima španskog prevoda (4 Moj 32,13; 5 Moj 24,4; 24,13; Sud 6,17; 2 Sam 16,4), upotrebljen je predlog **delante de** (‘(is)pred’), bez komponente „oko”, kao i u srpskom, dok je u srpskom (1 Sam 20,3) upotrebljen izraz „u tebe”, kao prevod italijanskog „**ai tuoi occhi**”, odnosno španskog „**delante de tus ojos**”.

glia ai nostri occhi?” (‘...i to je divota u našim očima’), odnosno španski: „...Y es cosa maravillosa a nuestros ojos” (‘... i to je divna stvar našim očima’). Sličan stih pronalazimo i u Jevanđelju od Marka (12,11)¹¹.

Iako između frazema **agli occhi di qualcuno** na italijanskom, **a ojos de alguien** na španskom i **u nečijim očima** na srpskom jeziku postoji apsolutna ekvivalencija, prevodi Biblije, bar oni koje smo konsultovali za potrebe ovog rada, ukazuju da su se prevodioci odlučili za drugačija prevodilačka rešenja, iako značenje stiha nikad nije promenjeno. U prevodu na italijanski, frazem **agli occhi di** je korišćen izuzetno često, u prevodu na španski nešto ređe i u različitim varijantama, dok u je prevodu na srpski upotreba frazema koji bi sadržao komponentu „oko” gotovo izostala. Dakle, ukoliko bismo se zadržali na zaključcima izvedenim iz analize teksta na italijanskom, ne bi bilo neosnovano pretpostaviti da bi poreklo italijanskog frazema mogao biti Stari Zavet, s obzirom na učestalost upotrebe i konstantnost korišćenja forme. Ipak, budući da je izraz uopšten, da se ne odnosi ni na jedan konkretan događaj iz Biblije, kao i da je njegova dosledna upotreba u prevodu na druga dva posmatrana jezika izostala, delimično ili u potpunosti, uprkos postojanju apsolutne ekvivalencije među njima u današnjim frazeološkim rečnicima, gotovo je izvesno da frazem ne vodi poreklo iz Biblije. Verovatno je u tom obliku postojao i ranije u jeziku i prethodio kodifikaciji Biblije. S druge strane, učestala upotreba i doslednost u korišćenju forme mogu ukazivati da je Biblija, zahvaljujući prevodu, doprinela difuziji frazema među članovima jedne jezičke zajednice i njegovoj konsolidaciji u frazeološki inventar italijanskog jezika.

11 Semantički blizak današnjem značenju frazema jeste često pominjani stih u Starom Zavetu, koji na italijanskom glasi: „ciò che è male agli occhi del Signore” (‘ono što je zlo u očima Gospoda’) (5 Moj 4,25; 9,18; 17,2; 31,29; Sud 2,11; 3,7; 3,12; 4,1; 6,1; 10,6; 1 car 14,22; 15,26; 15,34; 16,19; 16,25; 16,30; 21,20; 22,53; 2 car 3,2; 8,18; 8,27; 13,2; 13,11; 14,24; 15,9; 15,18; 15,24; 15,28; 17,2; 17,17; 21,2; 21,6; 21,16; 21,20; 23,32; 23,37; 24,9; 24,19; 2 dn 21,6; 22,4; 29,6; 33,2; 33,6; 33,22; 36,5; 36,9; 36,12; Jer 52,2). Na španski je konstrukcija prevedena kao: „lo malo ante los ojos de Jehová” (‘zlo pred očima Gospoda’), osim u nekoliko slučajeva: 5 Moj 9,18 („el mal ante los ojos de Jehová” u značenju: ‘zlo pred očima Gospoda’), 5 Moj 17,2; 31,29 („mal ante los ojos de Jehová” u značenju: ‘zlo pred očima Gospoda’), 1 car 21,20 („lo malo delante de Jehová”, u značenju: ‘zlo pred Gospodom’) i 1 car 22,53 („y provocó la ira a Jehová Dios de Israel”, u značenju: ‘i izazva bes u Gospoda Boga Izraela’), kada je leksema „oko” izostavljena. U srpskom prevodu se koristi struktura: „što je zlo pred Gospodom” (izuzeci su: 5 Moj 17,2; 1 car 11,6; 2 car 17,17; 24,9; 2 dn 36,5; 36,12 „zlo pred Gospodom” i 5 Moj 4,25 „što nije ugodno Gospodu”). Često upotrebljavana konstrukcija u prevodu na italijanski jeste i „ciò che è retto agli occhi del Signore” (‘ono što je pravo u očima Gospoda’), u tekstu Starog Zaveta (5 Moj 12, 25; 13,19; 1 car 15,5; 15,11; 22,43; 2 car 12,3; 14,3; 15,3; 15,34; 16,2; 18,3; 22,2; 2 dn 20,32; 24,2; 25,2; 26,4; 27,2; 28,1; 29,2; 34,2). U svim navedenim slučajevima prevod na španski glasi: „lo recto ante los ojos de Jehová” (‘pravo pred očima Gospoda’). Na srpski jezik stih je preveden uvek kao „što je pravo pred Gospodom” (osim u 5 Moj 12,25 „što je ugodno Gospodu”), dakle bez izraza koji bi u sebi sadržao komponentu „oko”.

it. **aprire gli occhi a qualcuno** ('otvoriti oči nekome')

šp. **abrirle los ojos a alguien** ('otvoriti oči nekome')

sr. **otvoriti (otvarati) oči nekome**

Značenje frazema je isto u tri jezika: „otkriti nekome neprijatnu stvarnosti, navesti ga da shvati mogućnost obmane, osloboditi ga zablude”. Frazemi tri jezika predstavljaju apsolutne prevodne ekvivalente, s obzirom na njihovu istovetnu leksičku, semantičku, morfosintaksičku i pragmatičku strukturu, kao i istu metaforičnu sliku u osnovi. U navedenom slučaju domen vida povezuje se „sa domenom ljudske kognitivne funkcije saznanja ili razumevanja”, drugim rečima, govornici sva tri jezika koriste iste konkretne pojmove kako bi objasnili kompleksne i apstraktne (Halas 2012: 282). Dok se „otvaranje očiju” u Novom Zavetu najčešće odnosilo na Hristovo čudo povratka vida slepima, i to čak slepima od rođenja, u Starom Zavetu oči se otvaraju kako bi se spoznalo ono što se još uvek nije shvatilo, kako bi se čula i ispravno protumačila Reč Božja, da bi se prevazišlo vidljivo i materijalno i pojmlilo ono što pripada sferi duboke duhovne stvarnosti. Dakle, idiom ima slično značenje koje realizuje i danas: reč je o razbijanju iluzija, lečenju od mentalnog slepila, neuviđanja pravog stanja stvari i iskrivljenog pogleda na realnost. Vrlo ilustrativni primer pronalazimo u 2 car (6,17): „Eliseo pregò cosi: „Signore, apri i suoi occhi perché veda”. Il Signore apri gli occhi del servo...” ('Jelisej se pomoli ovako: Gospode, otvori njegove oči da bi video. I Gospod otvori oči sluge...'); „Y oró Eliseo, y dijo: Te ruego, oh Jehová, que abras sus ojos para que vea. Entonces Jehová abrió los ojos del criado...” ('I pomoli se Jelisej, i reče: Molim te, o Gospode, da otvoriš njegove oči da vidi. Tada Gospod otvori oči sluge...'), i: „I pomoli se Jelisej govoreći: Gospode, otvori mu oči da vidi. I Gospod otvori oči momku,...”. U Psalmima Davidovim (Ps 119,18) frazem je upotrebljen u kontekstu iz kog se jasno prepoznaje njegovo metaforično značenje: „Aprimi gli occhi perché io consideri le meraviglie della tua legge” ('Otvori mi oči da bih posmatrao čuda tvog zakona'); „Abre mis ojos, y miraré Las maravillas de tu ley” ('Otvori moje oči, i gledaću čuda tvog zakona'), i: „Otvori oči moje da bih vidio čudesa zakona tvojega” (v. 1 Moj 3,5; 4 Moj 22,31; Lk 24,31). Interesantan primer upotrebe navedenog frazema u španskom i srpskom prevodu nalazi se u 4 Moj 24,4; 24,16. U italijanskom prevodu koristi se frazem iste semantičke vrednosti ali različite formalne strukture, kog ne beleže današnji frazeološki rečnici, ali je dokumentovan u štampi: **togliere il velo dagli occhi** ('skinuti veo sa očiju'). Njegov ekvivalent bi u španskom jeziku bio **quitar (arrancar) la venda de los ojos** ('skinuti (iščupati) povez sa očiju'), a u srpskom **skinuti koprenu (veo, mrak) s očiju**, u značenju – učiniti da neko spozna istinu,

doživi prosvetljenje¹². Frazeološke jedinice imaju identičnu metaforičnu osnovu i denotativno i konotativno značenje. Kada skinemo sa očiju fizičku prepreku, omogućavamo prodor svetlosti u njih. Budući da se svetlost konceptualizuje kao izvor znanja i spoznaje, putem nje otkrivamo ono što je bilo skriveno i nepoznato, ono što je bilo „u tami”.

it. **aprire gli occhi ai ciechi** (‘otvoriti oči slepima’)

šp. /

sr. /

Frazem realizuje značenje: „naučiti nešto važno, objasniti, otkriti (obično neprijatnu) istinu, prosvetliti nečiji um ili duh” i ne nalazi korespondente u španskom i srpskom. Nema sumnje da je najveće Hristovo čudo oživljavanje mrtvih (Mt 9,23-25; Lk 7,12-15; Jn 11,1-44). Pored isterivanja demona i vlasti nad prirodom, među najemblematičnija čuda spada i isceljenje bolesnih, izgovaranjem reči ili polaganjem ruku na njih. U Jevanđeljima od Mateja (9,29-30; 20,33-34) i Jovana (9,10-32; 10,21; 11,37) čita se o Hristovom čudu vraćanja vida slepima. Bez obzira na formalnu sličnost ovih stihova sa današnjim italijanskim frazomom, navedeni izrazi u Novom Zavetu najčešće nemaju metaforično značenje, jer se ne odnosi na duhovno, već na telesno slepilo. Ideju otvaranja očiju slepima nalazimo i u Starom Zavetu gde se upotrebljavaju izrazi koji su potpuni formalni (i u većini slučajeva semantički) korespondenti današnjem frazemu (Is 42,7): *it.* „perché tu apra gli occhi ai ciechi...” (‘da bi otvorio oči slepima...’), *šp.*: „para que abras los ojos de los ciegos...” (‘da bi otvorio oči slepih...’) i *sr.*: „Da otvoriš oči slijepima...” (v. Ps 146,8, Is 35,5).

it. **avere occhi e non (saper) vedere** (‘imati oči a ne (znati) videti’)

šp. **tener ojos y no ver** (‘imati oči a ne videti’)

sr. **biti slep kod očiju**

Frazemi tri jezika, koristeći slepilo kao metaforu za nerazboritost, neshvatanje najobičnijih stvari, nemogućnost uviđanja očiglednih stvari, ostvaruju značenje: „ne hteti videti, ne uviđati očigledno”. Upoređujući frazeme romanskih jezika (koji međusobno grade odnos apsolutne ekvivalencije) sa frazomom slovenskog (koji je u odnosu na njih parcijalno ekvivalentan), uočava se da su motivisani istom pozadinskom slikom, bez obzira na leksičku divergenciju. U Psalmima Davidovim (Ps 115,5; 135,16), čitamo isti stih koji na italijanskom glasi: „...hanno occhi e non vedono” (‘...imaju oči a ne vide’), na španskom: „...Tienen ojos, mas (y) no ven” (‘...Imaju oči, ali (a) ne vide’), i srpskom: „...oči imaju, a ne vide” (v. Jer, 5:21). U Jevanđelju od Marka (8,18) piše na italijanskom: „Avete occhi e non

12 Uporediti sa frazemima u semantičkom polju PRONICLJIVOST.

vedete,...” (‘Imate oči, a ne vidite,...’), španskom: „Teniendo ojos no veis...” (‘Imajući oči ne vidite,...’), i srpskom: „...i očima ćete gledati, i nećete vidjeti!” (v. Mt 13,14).

it. **vedere (guardare) con i propri occhi** (‘videti (gledati) sopstvenim očima’)
šp. **ver (mirar) con sus propios ojos** (‘videti (gledati) svojim sopstvenim očima’)

sr: **videti (gledati) svojim (vlastitim, rođenim) očima**

Frazemi znače: „biti svedok nečega, lično videti, uveriti se, biti očevidac”. Tri idioma grade odnos apsolutne ekvivalencije. U stihovima Biblije se najčešće pojavljuju kao navedena konstrukcija, *it.*: „Te l’ho fatta vedere con i tuoi occhi, ma tu non vi entrerai!” (‘Učinio sam da vidiš svojim očima, ali tu nećeš ući!’), *šp.*: „Te he permitido verla con tus ojos, mas no pasarás allá” (‘Dozvolio sam ti da je vidiš svojim očima, ali nećeš proći tamo’) i *sr.*: „Pokazah ti je da je vidiš očima svojima, ali u nju nećeš ući” (5 Moj 34,4); *it.*: „...Ecco, tu lo vedrai con i tuoi occhi, ma non ne mangerai” (‘...Evo, ti ćeš to videti svojim očima, ali nećeš od toga jesti’); *šp.*: „...He aquí tú lo verás con tus ojos, mas no comerás de ello” (‘...Eto, ti ćeš to videti svojim očima, ali nećeš jesti od toga’), i *sr.*: „...Eto, ti ćeš vidjeti svojim očima, ali ga nećeš jesti” (2 car 7,2; 7,19); *it.*: „...quello che abbiamo veduto con i nostri occhi...” (‘... ono što smo videli svojim očima...’), *šp.*: „...lo que hemos visto con nuestros ojos...” (‘... ono što smo videli svojim očima...’), i *sr.*: „... što smo vidjeli očima svojima...” (1 Jn 1,1) (v. 2 dn 29,8). Ponekad se pojavljuju minimalne oscilacije na formalnom planu, premda značenje uvek ostaje neizmenjeno (Is 6:10; Zah 9,8). U većem broju stihova frazem se javlja u srpskom prevodu, dok su u italijanskom i španskom obično „oči” upotrebljene kao subjekat koji nešto gleda ili vidi, npr. 1 Moj (45,12): „Ed ecco, i vostri occhi lo vedono e lo vedono gli occhi di mio fratello Beniamino” (‘Eto, vaše oči to vide i to vide oči mog brata Benijamina’); „He aquí, vuestros ojos ven, y los ojos de mi hermano Benjamín...” (‘Eto, vaše oči vide, i oči moga brata Benijamina...’) i „A, eto, vidite očima svojima, i brat moj Venijamin svojima očima...” (v. 5 Moj 28,34; 28,67; 1 car 10,7; 2 dn 9,6).¹³

Semantičko polje BUĐENJE/ SPAVANJE/ SMRT obuhvata sledeće grupe frazema:

it. **aprire gli occhi** (‘otvoriti oči’)

šp. **abrir los ojos** (‘otvoriti oči’)

sr: **otvoriti oči**

13 U 1 Moj (44,21) frazem je upotrebljen u italijanskom i srpskom, dok je u španskom upotrebljen drugačiji frazem sa istom komponentom: **poner sus ojos sobre alguien** (‘staviti svoje oči na nekoga’).

U sva tri jezika putem navedenih frazema leksikalizuje se koncept buđenja. Na interlingvalnom planu frazemi grade odnos potpune ekvivalencije koju karakterišu međujezička sinonimija, identična morfosintaksička struktura i podudarnost leksičkih elemenata. Takođe, tri jezika koriste istu sliku sa istom konotacijom. U Starom Zavetu (PrS 20,13) nalazimo na metaforu „otvaranja očiju”, u značenju „nеспavanja” u prevodu na sva tri jezika - italijanski, španski i srpski: „Non amare il sonno per non diventare povero, tieni gli occhi aperti e avrai pane a sazieta” (‘Ne voli san, da ne postaneš siromašan; drži oči otvorene, i imaćeš hleba da se nasitiš’); „No ames el sueño, para que no te empobrezcas; Abre tus ojos, y te saciarás de pan” (‘Ne voli san, da se ne osiromašiš; Otvori svoje oči, i nasititi ćeš se hlebom’) i „Ne ljubi sna, da ne osiromašiš; otvaraj oči svoje, i bićeš sit hljeba”. Formalno, italijanski odstupa od druga dva jezika, jer koristi frazem **tenere gli occhi aperti** (‘držati oči otvorene’), koji se danas koristi u drugačijem značenju: „biti oprezan, obazriv”. Semantički, stih se podudara sa značenjem španskog i srpskog jezika.

U semantičkom polju SMRT identifikovane su naredne frazeološke jedinice:

it. **chiudere gli occhi a qualcuno** (‘zatvoriti oči nekome’)

šp. **cerrarle a alguien los ojos** (‘zatvoriti nekome oči’)

sr. **zaklopiti (sklopiti) nekome oči**

Tri frazema konceptualizuju sledeće značenje: „biti uz nekoga u poslednjim trenucima života, biti prisutan u času nečije smrti”. Na interlingvalnom nivou uspostavljaju odnos apsolutne ekvivalencije. Karakteriše ih upotreba gestovnog frazema koja je homonimna: i doslovna i prenesena. Kada neko stigne do kraja života, u trenutku smrti, zaista će neko zatvoriti njegove oči, istovremeno, putem eufemizma postiže se i preneseno značenje kojim se konceptualizuje smrt. U Starom Zavetu (1 Moj 46,4), Bog govori Jakovu da će biti uz njega tokom puta, kao i da će Josif biti s njim u času njegove smrti. U prevodu stiha na italijanski i španski pojavljuje se navedeni frazem: „Io scenderò con te in Egitto e io certo ti farò tornare. Giuseppe ti chiuderà gli occhi con le sue mani” (‘Ja ću sići s tobom u Egipat, i ja ću sigurno učiniti da se vratiš. Josif će ti zatvoriti oči svojim rukama’); „Yo descenderé contigo a Egipto, y yo también te haré volver; y la mano de José cerrará tus ojos” (‘Ja ću sići s tobom u Egipat, i ja ću takođe učiniti da se vratiš; i ruka Josifova zatvorice tvoje oči’). U prevodu na srpski izostala je upotreba ekvivalentnog frazema, premda je upotrebljena slična konstrukcija sa analognom semantičkom vrednošću: „Ja ću ići s tobom u Misir, i ja ću te odvesti onamo, i Josif će metnuti ruku svoju na oči tvoje”.

Semantičko polje DOSADA/ SMETNJA beleži sledeću grupu frazeoloških jedinica:

it. **essere come il fumo (pruno) negli occhi** ('biti kao dim (trn) u očima')

šp. **tocar las narices a alguien** ('dirati nekome noseve')

sr: **biti trn u oku nekome**

Frazemi opisuju „dosadnu, napornu, nepodnošljivu, antipatičnu i iritantnu osobu koja izaziva smetnju i neprijatnost”. Na međujezičkom nivou italijanski i srpski grade odnos apsolutne ekvivalencije, dok sa španskim frazemom koji je danas u upotrebi grade odnos nulte ekvivalencije. Španski frazem koristi drugačiji somatski konstituent („nos”) i markiran je kao kolokvijalan. Konstrukcija **dim u očima** pojavljuje se u Starom Zavetu (PrS 10,26). Italijanski stih glasi: „Come l'aceto ai denti e il fumo agli occhi...” ('Kao sirće zubima i dim očima...'), španski: „Como el vinagre a los dientes, y como el humo a los ojos...” ('Kao sirće zubima i dim očima...'), i srpski: „Kakav je ocat zubima i dim očima...”. U srpskom prevodu Biblije (4 Moj 33,55) pominje se izraz **trn u oku**: „...onda će oni koje ostavite biti trnje očima vašima...”. U italijanskom prevodu stiha javlja se ista slika: „...quelli di loro che vi avrete lasciati saranno per voi come spine negli occhi...” ('...oni od onih koje budete ostavili biće za vas kao trnje u očima...'). U španskom stihu, pojavljuje se leksema „bodlja”: „...los que dejareis de ellos serán por aguijones en vuestros ojos...” ('...oni od onih koje budete ostavili biće bodlje u vašim očima...'). U narednim stihovima (INav 23,13), na međujezičkom planu pronalazimo prevodnu simetriju: *it.*: „...spine nei vostri occhi...” ('trnje u vašim očima'), *šp.*: „...espinas para vuestros ojos...” ('...trnje za vaše oči...'), i *sr.*: „...trnje očima vašim...”. Ovi izrazi semantički odgovaraju današnjim frazemima. Izraz iz španskog prevoda Biblije nije u ovom obliku ušao u današnji frazeološki korpus ovog jezika.

Semantičko polje TOLERANCIJA/ POPUSTLJIVOST/ IGNORISANJE obuhvata sledeće frazeološke jedinice:

it. **chiudere gli occhi di fronte a qualcosa** ('zatvarati oči pred nečim')

šp. **cerrar los ojos ante algo** ('zatvarati oči pred nečim')

sr: **zatvoriti (zatvarati) oči pred nečim**

Frazemi konotiraju značenje: „ne želeći videti neprijatnu stvarnost, namerno ignorisati realnost, pretvarati se da se ne vidi očigledno, svesno tolerisati nedostatke”. Na međujezičkom planu radi se o odnosu potpune, formalne i semantičke, ekvivalencije. U Starom Zavetu (3 Moj 20,4) frazem se pojavljuje u italijanskom: „Se il popolo della terra chiude gli occhi quando quell'uomo dà qualcuno dei suoi figli a Moloc e non lo mette a morte” ('Ako narod te zemlje zatvara oči kada taj čovek da neko od svoje dece Molohu i ne pošalje ga u smrt'); španskom: „Si el pueblo de la tierra cerrare sus ojos respecto de aquel varón que hubiere

dado de sus hijos a Moloc, para no matarle” (‘Ako bi narod te zemlje zatvorio svoje oči pred tim čovekom koji je dao svoju decu Molohu, da ga ne bi ubio’), i srpskom: „Ako li narod kakogod zatvori oči da ne vidi toga čovjeka kad da od svojega sjemena Molohu, i ne ubiju ga”. Dakle, apsolutna ekvivalencija prisutna među frazemima postoji i u prevodu. Ipak, u drugim slučajevima (1 Sam 12,3; PrS 28,27), frazem se javlja samo u italijanskoj verziji, dok su u španskoj i srpskoj upotrebljeni izrazi koji su značenjski korespondenti italijanskog frazema.

U semantičkom polju USPOSTAVLJANJE/ IZBEGAVANJE KONTAKTA uočeni su sledeći frazemi:

it. **abbassare gli occhi** (‘spustiti oči’)

šp. **bajar los ojos** (‘spustiti oči’)

sr. **oboriti (spustiti) oči**

U italijanskom se kao semantički sinonimi koriste sledeći frazemi: **tenere (avere) gli occhi bassi** (‘držati (imati) oči nisko’), **stare con gli occhi bassi** (‘biti sa niskim očima’) ili **stare con gli occhi (chinati) a terra** (‘biti sa očima (pognutim) ka zemlji’), a u španskom: **estar con los ojos bajos** (‘biti sa niskim očima’) ili **tener los ojos clavados en el suelo** (‘imati oči prikovane za tlo’). Bez obzira na oblik, značenje frazema je analogno u sva tri jezika: „izbegavati nečiji pogled zbog zbuđenosti, osećanja krivice, stida, poniznosti”. Na međujezičkom planu tri frazema grade odnos apsolutne ekvivalencije. Ideja da se ponizna osoba predstavlja kroz sliku oborenog pogleda ka zemlji nalazi se u stihovima Starog Zaveta (Jov 22,29). U španskom je izostao frazem, ali se po prevodu jasno vidi o kojoj ljudskoj osobini je reč: „... Y Dios salvará al humilde de ojos” (‘...I Bog će sačuvati ko je poniznih očiju’), a u srpskom „... i Bog će izbaviti onoga ko je oborenijeh očiju”. Italijanski prevod se po svojoj formalnoj strukturi dosta razlikuje: „...ma soccorre chi ha lo sguardo dimesso” (‘...ali pomaže onom ko ima skroman pogled’). S druge strane (Ps 18,28), Gospodu nisu po volji ponosni, i on će „spustiti” njihove nadmene oči. U italijanskom prevodu čitamo: „...ma abbassi gli occhi dei superbi” (‘...i spušta oči nadmenih’), u španskom: „... Y humillarás los ojos altivos” (‘...I ponizićeš ohole oči’), u srpskom: „... a oči ponosite ponižavaš”.

it. **fissare gli occhi su** (‘fiksirati oči na’)

šp. **fijar los ojos en** (‘fiksirati oči na’)

sr. /

Frazemi ostvaruju sledeću semantičku vrednost: „gledati s pažnjom, intenzivno i dugo, uputiti pogled i zadržati ga na nekome ili nečemu, netremice posmatrati”. Dva frazema uspostavljaju odnos apsolutne ekvivalencije, dok u srpskom frazeološkom korpusu ne postoji formalni korespondent. Isti odnos uočava se i u

stihovima Biblije (Dap 6,15): „E tutti quelli che sedevano nel sinedrio, fissando gli occhi su di lui, videro il suo volto come quello di un angelo” (‘I svi koji su sedeli u sinedrionu, fiksirajući oči na njega, videše njegovo lice kao lice anđela’); „Entonces todos los que estaban sentados en el concilio, al fijar los ojos en él, vieron su rostro como el rostro de un ángel” (‘Tada svi koji su sedeli u savetu, fik-sirajući oči na njega, videše njegovo lice kao lice anđela’), odnosno „I pogledavši na njega svi koji sjedahu u Sinedrionu, vidješe lice njegovo kao lice anđela” (v. Lk 4,20; Dap 3,4;14,9). U stihovima na srpskom izvršena je supstitucija frazema glagolom „pogledati” ili izrazom „biti oči uprte”.

Semantičko polje koje obuhvata apstraktne pojmove BRZINA/ DALJINA/ BLIZINA obuhvata naredne grupe frazeologizama:

it. **in un batter d’occhio** (‘u jednom udaranju oka’)

šp. **en un abrir y cerrar de ojos** (‘u jednom otvaranju i zatvaranju oka’)

sr. **za (u, na) tren oka, dok okom trepneš, za (u) trenuće oka**

U sva tri jezika realizuju značenje: „veoma brzo, gotovo istog trenutka, u kratkom vremenskom intervalu, munjevito”. Frazemi se na međujezičkom nivou razlikuju po svojoj formalnoj strukturi, i karakteriše ih leksička divergencija. Budući da na isti način izražavaju koncept „veoma kratkog vremena”, grade odnos parcijalne ekvivalencije. Isti odnos uočava se i u prevodu stihova Biblije (1Kor 15,52), koji na italijanskom glasi: „in un istante, in un batter d’occhio, al suono dell’ultima tromba” (‘u trenutku, u jednom udaranju oka, na zvuk poslednje trube’), na španskom: „en un momento, en un abrir y cerrar de ojos, a la final trompeta” (‘u trenutku, u jednom otvaranju i zatvaranju oka, na poslednjoj trubi’) i srpskom: „Ujedanput, u trenu oka, pri posljednjoj trubi”.

it. **davanti agli occhi** (‘ispred očiju’)

šp. **(del)ante (de) (los) ojos** (‘(is)pred očima’)

sr. **pred očima**

U sva tri jezika frazemi kolociraju uz različite glagole (*biti, imati, nalaziti se, držati, staviti*) i znače: „u blizini nekoga, u nečijem prisustvu, na dohvata ruke, pred sobom”, te predstavljaju apsolutne prevodne ekvivalente na interlingvalnom nivou. U skladu s tim, ekvivalencija se javlja i u prevodu, pa u italijanskom, španskom, i srpskom čitamo (PrS 5,21): „Poiché sono davanti agli occhi del Signore le vie dell’uomo...” (‘Pošto su pred očima Gospoda putevi čovekovi...’); „Porque los caminos del hombre están ante los ojos de Jehová...” (‘Jer su putevi čovekovi pred očima Gospoda...’); i: „Kad su pred očima Gospodu putovi svačiji...” (v. Ps 26,3; JI 1,16; Rim 3,18). Frazem se pojavljuje u italijanskom prevodu sledećih stihova: Dap 25, 24; 1 Pet 3, 2, ali ga nema u prevodu na španski i srpski.

it. **fare qualcosa sotto gli (davanti agli) occhi di** (‘raditi nešto ispod (ispred) nečijih očiju’)

šp. **hacer algo (del)ante (de) ojos de alguien** (‘raditi nešto (is)pred nečijih očiju’)

sr. **raditi nešto na nečije oči ili pred nečijim očima**

Idiom tri jezika predstavljaju apsolutne prevodne ekvivalente i ostvaruju značenje: „uraditi nešto pred nekim, u blizinu osobe, u njenom prisustvu, tako da može da vidi”. Frazem se pojavljuje u Svetom Pismu, najčešće u prevodu na italijanski, i to u dva oblika: **sotto gli occhi di + imenica** ili **sotto + prisvojni pridev + occhi**. Iste varijante važe za španski i srpski jezik (5 Moj 4,34): „... come fece per voi il Signore, vostro Dio, in Egitto, sotto i tuoi occhi?” (‘... kako učini za vas Gospod, vaš Bog, u Egiptu pred tvojim očima?’); „... como todo lo que hizo con vosotros Jehová vuestro Dios en Egipto ante tus ojos?” (‘... kao sve što učini sa vama Gospod vaš Bog u Egiptu pred tvojim očima?’), i: „...kao što je učinio sve to za vas Gospod Bog naš u Misiru na vaše oči?” i (1 Sam 12,16): „...e osservate questa grande cosa che il Signore sta per compiere sotto i vostri occhi!” (‘...i posmatrajte ovu veliku stvar koju se Gospod sprema da učini pred vašim očima!’); „...y mirad esta gran cosa que Jehová hará delante de vuestros ojos?” (‘...i gledajte ovu veliku stvar koju će Gospod učiniti pred vašim očima?’), i: „...i vidite ovu stvar veliku koju će učiniti Gospod pred vašim očima?” (v. 1 Moj 47,19; 3 Moj 25,53; 4 Moj 19,5; 5 Moj 1,30; 28,31; Ps 79,10; Jer 16,9; 51,24; Sof 3:20). U italijanskom jeziku frazem se dosledno koristi, dok u španskom postoje druga prevodilačka rešenja: **delante de** (‘ispred’) (2 Moj 9,8; 2 Sam 6, 20; Is 1,7), **a vista de** (‘na vidiku’) (1 Moj 42,24; 4 Moj 33,3; 5 Moj 34, 12), **en presencia de** (‘u prisustvu’) (2 Moj 7,20; Ps 23,5), **a ojos de** (‘u očima’) (4 Moj 25,6). U srpskom jeziku istovetna semantička vrednost italijanskog frazema ostvaruje se upotrebom predloga **(is)pred** (1 Moj 42,24; 2 Moj 7,20; 9,8; 5 Moj 9,17; 34,12; 2 Sam 6, 20), ili strukture **na vidiku** (Ps 23,5). U 2 Moj 4,30 i 5 Moj 9,17 frazem je prisutan u prevodu na italijanski i španski, ali ne i u prevodu na srpski, dok je u 4 Moj 33,3 i INav 24,17 frazem prisutan u italijanskom i srpskom, ali ga nema u španskom prevodu.

Zaključak

Rad se, kroz poredbenu frazeologiju, bavi analizom somatizama sa komponentom „oko” koji postoje u današnjem frazeološkom fondu italijanskog, španskog i srpskog, kao i njihovim prisustvom u prevodu Biblije na ove jezike. S ciljem utvrđivanja sličnosti i razlika između prevoda, iz opštih i frazeoloških

rečnika tri posmatrana jezika ekscerpirani su frazemi, a potom je metodom kontrastivne analize određen tip ekvivalencije među njima. Pretpostavka je bila da će odnos apsolutne ekvivalencije među frazeološkim jedinicama podrazumevati i apsolutnu ekvivalenciju u prevodu.

Kroz proučavanje intertekstualnosti frazema u Bibliji uočene su podudarnosti, ali i nemala odstupanja u prevodima, čime je opovrgnuta početna hipoteza. Iako prevodi Biblije na različite jezike potiču iz istog izvora, analiza je pokazala uočljivu međujezičku divergenciju i različite vrste asimetrija. Prevodi stihova Biblije na italijanski, španski i srpski jezik zadržali su identičnu semantičku realizaciju, dok se njihova formalna struktura često razlikova, uprkos činjenici da dele isto poreklo.

Iz analize se mogu izvesti sledeći zaključci: 1) češće postoji apsolutna ekvivalencija između današnjih frazema nego između njihovog prevoda u tekstu Biblije, odnosno postojanje apsolutne ekvivalencije između frazeoloških jedinica, nije nužno impliciralo i apsolutnu ekvivalenciju u prevodu; 2) u manjem broju slučajeva uočeno je suprotno: apsolutna ekvivalencija prisutna među frazemima javlja se i u prevodu; 3) prevodna simetrija, uz minimalne varijacije, potvrđena je u slučaju biblizama, koji su pokazali podudarnost na svim nivoima: leksičkom, semantičkom, morfosintaksičkom i pragmatičkom, pri čemu su zadržali i svoju početnu motivaciju; 4) u nekim slučajevima vrsta ekvivalencije koja postoji među frazeološkim jedinicama preslikava se i na prevod (npr. parcijalna ekvivalencija između frazema uslovila je parcijalnu ekvivalenciju u prevodu stihova Biblije); 5) prevodi stihova uprkos formalnim razlikama (izostanak upotrebe frazema u jednom, a njegovo prisustvo u drugom jeziku) zadržavaju istu semantičku realizaciju; 6) najčešće frazemi upotrebljeni u prevodu Biblije na sva tri jezika imaju visok stepen formalne i semantičke korespondencije sa današnjim frazemima, tj. predstavljaju njihove prevodne ekvivalente na interlingvalnom planu; 7) frazemi su najčešće prisutni u italijanskom prevodu, a najređe u srpskom (gde je korišćeno alternativno prevodilačko rešenje, čak i onda kada postoji frazem u današnjem frazeološkom inventaru ovog jezika); 8) više frazema sa konstituentom „oko” upotrebljeno je u Starom Zavetu nego u Novom Zavetu, a leksema „oko” češće je upotrebljavana u množini nego u jednini; 9) vrlo malo frazema se mogu definisati kao biblizmi, ipak učestala upotreba somatizama sa komponentom „oko” može ukazivati da je Biblija zaslužna za njihovu difuziju i konsolidovanje u frazeološki fond jedne jezičke zajednice.

Mogućći uzroci odsustva kongruencije između prevoda, u slučajevima kada postoji apsolutna ekvivalencija među frazemima, isti su kao oni koje pojedini

lingvisti navode kao uzroke nepostojanja međujezičke ekvivalencije između blizama: prilikom prevođenja Biblije na različite jezike prevodioci su morali da izaberu odgovarajući izraz na ciljnom jeziku i da ga prilagode duhu jezika, a taj izraz se po svom obliku i leksičkim komponentama nije uvek poklapao sa izrazom drugih jezika. Pored toga, isti biblijski izraz može se pojaviti u neznatno izmenjenom obliku u različitim odlomcima knjiga koje čine Bibliju. Posledica toga jesu formalne razlike u ciljnim jezicima koji nisu uvek inspirisani istim biblijskim odlomkom. Jedan od uzroka odsustva ekvivalencije između jezika može biti i različit izvor s kojeg je Biblija prevedena. U nekim jezicima (npr. nemački) prevedeno je sa originala (tj. hebrejskog i grčkog), dok se u drugim slučajevima prevodilo sa prevoda Biblije na npr. latinski, tj. polazilo se ne od izvornog teksta već od *Vulgate* (Meljado Blanco 2017: 56, 65).

Rad svakako ne iscrpljuje ovo polje istraživanja. Zaključci se baziraju na frazeološkom uzorku od 93 jedinice. Zbog ograničenog prostora na raspolaganju nisu obrađeni svi frazemi sa komponentom „oko” prisutni u prevodima Biblije. Takođe, konsultovana je samo po jedna verzija prevoda za svaki od tri jezika. Uvereni smo da bi analiza drugih prevoda Biblije na posmatrane jezike mogla dati drugačije rezultate u smislu postojanja odstupanja ne samo na interlingvalnom, već i na intralingvalnom planu. Najzad, bilo bi interesantno otkriti koje su konstrukcije sa komponentom „oko” korišćenje u originalnom tekstu Biblije (na hebrejskom, aramejskom i grčkom), a ne u prevedenom.

Literatura

Bibliografija

- Ahtmajer 1996: P. J. Achtemeier, *Bible Dictionary*. San Francisco Harper: Collins Publishers.
- Bekaria 1999: G. L. Beccaria, *Siculerat. Il latino di chi non lo sa: Bibbia e liturgia nell'italiano e nei dialetti*. Milano: Garzanti.
- Bojz 2009: C. Boyes, *Jezik tijela*. Zagreb: Kigen d.o.o.
- Dobrovoljski i Pirainen 2005: D. Dobrovol'skij, E. Piirainen, *Figurative language: cross-cultural and cross-linguistic perspectives*. London/Oxford: Elsevier.
- Dragičević 2007: R. Dragičević, *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Fink-Arsovski 2016: Ž. Fink-Arsovski, Što čini razliku? (Tri novija frazeološka kalka u hrvatskom jeziku). U Ž. Čelić, T. Fuderer, Tetyana (ur.), *Slavenska filologija. Prilozi jubileju prof. em. Milenku Popoviću* (str. 80–88). Zagreb: FF press.
- Halas 2012: A. Halas, Pojmovni obrasci u srpskim i engleskim idiomima sa nazivima delova lica. *Zbornik Matice Srpske za filologiju i lingvistiku*, 55(1), 279–292.
- Kamings 2004: E. Kamings, *Sve o simbolima*. Beograd: Narodna knjiga Alfa.
- Korpas Pastor 1996: G. Korpas Pastor, *Manual de fraseología española*. Madrid: Gredos.
- Korpas Pastor 2003: G. Korpas Pastor, Acerca de la (in)traducibilidad de la fraseología. In G. Korpas Pastor (ed.), *Diez años de investigación en fraseología: análisis sintáctico-semánticos, contrastivos y traductológicos* (pp. 275–310). Madrid: Iberoamericana.
- Meljado Blanco 2002: C. Mellado Blanco, Grados de idiomaticidad en fraseologismos del alemán y del español. In L. Iglesias Rábade, S. M^a. Doval Sánchez (eds.), *Studies in Contrastive Linguistics. Proceedings of the 2nd International Contrastive Linguistics Conference* (pp. 653–661). Santiago de Compostela: Universidad de Santiago de Compostela.
- Meljado Blanco 2017: C. Mellado Blanco, Locuciones y proverbios de origen bíblico: creación y difusión em alemán y español. *Revista de Letras*, 36 (1), 52–69.
- Paese 1988: A. Paese, *Body language, How to read others' thoughts by their gestures*. Oxford: University Printing House.
- Ribarova i Vidović Bolt 2009: S. Ribarova, I. Vidović Bolt, Biblijski zoonimski frazemi u hrvatskom, češkom i poljskom jeziku. U D. Sesar (ur.), *Slavenski*

jezici u usporedbi s hrvatskim I (str. 163–170). Zagreb: FF press.

Ševalje i Gerbran 2018: J. Chevalier i A. Gheerbrant, *Diccionario de los símbolos*. Barcelona: Titivillus.

Izvori

Arkes i Padoan 2020: R. Arqués, A. Padoan, *Il Grande dizionario di spagnolo*. Bologna: Zanichelli.

Bibbia 2008-2022: Conferenza Episcopale Italiana, Fondazione di Religione Santi Francesco d’Assisi e Caterina da Siena. Online, [<https://www.bibbiaedu.it/CEI2008/>] [16.01.2022.]

Biblia 1960: Reina Valera 1960. Online, [<https://www.biblia.es/reina-valera-1960.php>] [26.02.2022.]

Buitrago 2007: A. Buitrago, *Diccionario de dichos y frases hechas*. Madrid: Editorial Espasa Calpe, S.A.

Cingareli 2004: N. Zingarelli, *Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.

Diccionario de la lengua española 2014: Real Academia Española. Online, [<https://dle.rae.es/>] [03.12.2021.]

Dizionario italiano Olivetti a cura di E. Olivetti 2003: Olivetti Media Communication. Online, [<https://www.dizionario-italiano.it/>] [10.11.2021.]

Golović 2010: Б. Головић, Фразеолошки српско-италијанско-француски речник. Београд: Албатрос плус. / Golović 2010: B. Golović, *Frazeološki srpsko-italijansko-francuski rečnik*. Beograd: Albatros plus.

Klajn 1996: I. Klajn, *Italijansko srpski rečnik*. Beograd: Nolit.

Kvartu 1993: B.M. Quartu, *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Milano: Rizzoli Libri S.p.A.

Lapuči 1984: C. Lapucci, *Modi di dire della lingua italiana*. Firenze: Hobby.

Lapuči 2007: C. Lapucci, *Dizionario dei proverbi italiani*. Milano: Mondadori DOC.

Lurati 2001: O. Lurati, *Dizionario dei modi di dire*. Milano: Garzanti.

Maldonado Gonsales 2006: S. Maldonado González (ed.), *Clave: Diccionario de uso del español actual*. Madrid: SM.

Moliner 2002: M. Moliner, *Diccionario de uso del español*. Madrid: Gredos.

Otašević 2012: Ђ. Оташевић, Фразеолошки речник српског језика. Нови Сад: Прометеј. / Otašević 2012: Đ. Otašević, *Frazeološki rečnik srpskog jezika*. Novi Sad: Prometej.

Pitano 1998: G. Pittàno, *Dizionario fraseologico delle parole equivalenti, analoghe e contrarie*. Bologna: Zanichelli editore S.p.A.

- Pitano 2009: G. Pittàno, *Frased fatta capo ha, Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni di italiano*. Bologna: Zanichelli.
- Sančés 2001: A. Sánchez (ed.), *Gran diccionario de uso del español actual*. Madrid: SGEL.
- Sanje i Skepizi 2005: S. Sañé i G. Schepisi, *Il dizionario di Spagnolo. Dizionario Spagnolo-Italiano Italiano-Spagnolo*. Bologna: Zanichelli/ Vox.
- Seko, Andres i Ramos 1999: M. Seco, O. Andrés, G. Ramos, *Diccionario del español actual*. Madrid: Aguilar.
- Sevilja i Surdo 2009: J. Sevilla Muñoz, M. Zurdo, *Refranero multilingüe*. Madrid: Instituto Cervantes.
- Sordže 1997: P. Sorge, *I modi di dire della lingua italiana*. Roma: Newton.
- Sveto Pismo Staroga i Novoga Zavjeta – Biblija 2018: Sveti Arhijerejski Sinod Srpske Pravoslavne Crkve. Online, [<https://svetosavlje.org/bogoslužbeni/sveto-pismo/?pismo=lat>] [31.03.2022.]
- Vocabolario Treccani 1980: Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani S.p.A. Online, [<https://www.treccani.it/vocabolario/>] [23.11.2021.]
- Vujanić i dr. 2007: M. Вујанић и др., *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска. / Vujanić i dr. 2007: M. Vujanić i dr., *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska.

Marija Vujović

PRESENCE OF IDIOMS WITH THE COMPONENT “EYE” IN THE TRANSLATION OF THE BIBLE INTO ITALIAN, SPANISH AND SERBIAN

Summary

The paper analyzes somatic idioms with the component “eye” that exist in today’s phraseological fund of Italian, Spanish and Serbian, as well as their presence in the translation of the Bible into these languages. In order to find similarities and differences among translations, idioms were excerpted from general and phraseological dictionaries, they were compared and then the type of equivalence between them was established using the method of contrastive analysis. The hypothesis was that the absolute equivalence between idioms would also imply absolute equivalence in translation. Italian was the source language, and Spanish and Serbian the target languages. The obtained results show similarities, but also considerable deviations and asymmetries in translations, which refuted the initial hypothesis. The translated verses of the Bible retain an identical semantic realization, but their formal structure often differs. The reasons for the lack of congruence between translations could be the following (Mellado Blanco 2017): when translating the Bible, translators had to adapt the expression to the target language. The same biblical expression may appear in altered form in different passages of the Bible. The result is formal differences in target languages that are not always inspired by the same Bible passage. One of the reasons for the lack of equivalence may be the different source from which the Bible was translated (original text or translated text).

Key words: Bible, idioms, eye, equivalence, Italian, Spanish, Serbian.